

UN POTENȚIAL PEISAJ CULTURAL - REZERVAȚIA PEISAGISTICĂ TÎPOVA

Nina VOLONTIR, Conf. univ., dr., Universitatea de Stat din Tiraspol, nvolontir51@mail.ru
Ion MIRONOV, Conf. univ., dr., Universitatea de Stat din Tiraspol, mironovioan@gmail.com

***Abstract:** The study presented in the paper was conceived based on the estimation of a potential cultural landscape in the area of the Țipova Landscaping Reserve, situated on the right side of the Nistru river, between the villages of Horodiște and Țipova (Rezina district). The argumentation of a potential cultural landscape in the study area was achieved through the axiological-informational approach. The advantage of this approach is the balanced study of natural and historical-cultural elements through their axiological interpretation. The Țipova Landscaping Reserve includes various elements of the natural landscape (physical and biological components, geological formations, natural sites) and elements of the historical-cultural landscape (historical and cultural monuments, the Cave Monastery (11th-12th centuries), worship objects). The unity and harmonious integrity of the natural landscape with the historical and cultural landscape of the Țipova Landscaping Reserve - a potential cultural landscape - requires its cultural, scientific and economic preservation, protection and valorization in the interest of society and sustainable development.*

***Key words:** natural elements, historical-cultural elements, cultural landscape.*

INTRODUCERE

Studiul, privind peisajele culturale în aria teritorială a Republicii Moldova, rămâne o provocare științifică pentru cercetători. Cu privire la studiile geografice, o prioritate a stadiului actual al dezvoltării durabile pentru Republica Moldova, este identificarea și estimarea unor peisaje culturale în limitele teritoriului republicii. Analiza integrată, multidimensională a componentelor sistemice naturale (fizice, biologice) și a celor sociale (comunitățile antropice, monumente istorice și culturale etc) oferă posibilitatea individualizării unor peisaje culturale. Teritoriul Republicii Moldova se caracterizează printr-o mare varietate a componentelor naturale și celor antropice, interacțiunea cărora în timp și spațiu au generat diverse peisaje. Dintre acestea face parte și Rezervația Peisagistică Țipova, situată pe malul drept al fluviului Nistru, între satele Horodiște și Țipova (raionul Rezina). În aria rezervației se evidențiază un pitoresc peisaj natural specific (alcătuire geologică, variate elemente de relief, hidrografie spectaculoasă, asociații silvice, vegetație de stepă, vegetație petrofită etc) și un apreciabil peisaj istorico-cultural (vestigiiile unei cetăți geto-dacice din sec. IV- II p.e.n., Ansamblul Monastic rupestru Țipova din sec. al XI-XII-lea, obiective de cult etc). Unitatea și integritatea armonioasă a peisajului natural cu cel istorico-cultural din Rezervația Peisagistică Țipova necesită estimarea unui potențial peisaj cultural în limitele rezervației.

FUNDAMENTAREA TEORETICĂ ȘI METODOLOGICĂ

Poziția geografică, individualitatea: topografică, geomorfologică, climatică, hidrologică, asociațiilor vegetale, pedologică, a comunităților antropice și a elementelor istorico-culturale au condiționat formarea, evoluția și individualizarea unui peisaj specific în aria Rezervației Peisagistice Țipova. Procesul de înlocuire a peisajelor naturale inițiale bine echilibrate ecologic, cu peisaje culturale, s-a manifestat de-a lungul secolelor. Opiniile cu privire la geneză, definire, elemente, structură, clasificare și regionare a peisajelor culturale sunt multiple. Conform abordării axiologice-informaționale ca noțiuni cheie ale peisajului cultural sunt patrimoniul, informația, valoarea componentului, complexul teritorial natural-cultural, evoluția, autenticitatea și integritatea. Peisajul cultural reprezintă un sistem istoric echilibrat, în care „componentele naturale și cele culturale alcătuiesc o unitate integră”. Astfel, avantajul acestei abordări constă în studiul echilibrat al elementelor naturale și culturale ceea ce este important în formarea sistemelor de arii protejate și, în general, pentru a aprecia rolul patrimoniului ca factor de dezvoltare durabilă a bunurilor naționale [7, 8]. Analizele contemporane asupra patrimoniului, reflectate atât în tratatele internaționale cât și politicile guvernamentale de dezvoltare durabilă, scot în evidență unitatea armonioasă a

patrimoniului natural cu cel cultural, impunându-se conservarea, protejarea și valorificarea lui culturală și economică în interesul societății.

Patrimoniul natural include totalitatea informațiilor conținute în elementele naturale, necesare pentru a înțelege procesele și fenomenele naturale, pentru conservarea diversității biologice și peisagistice, pentru menținerea echilibrului ecologic într-o anumită regiune. Monumentele care fac parte din patrimoniul natural sunt considerate: componentele fizice și biologice care au valoare națională sau internațională din punct de vedere estetic sau științific; formațiunile geologice și zonele ce constituie habitatul unor specii de animale și plante amenințate de dispariție, cu valoare națională sau internațională din punct de vedere științific sau al conservării; siturile naturale sau zonele naturale care au valoare națională sau internațională din punct de vedere științific, al conservării sau al frumuseții naturale [3].

Patrimoniul cultural include valori istorice imobile: monumentele istorice, etnografice și culturale, opere de artă și spirituale cu valoare istorică, științifică, artistică sau culturală, precum și valori mobile: tradițiile, cultura diferitelor etnii și istoria țării.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Referitor la rezultate și discuții, vom prezenta unele idei cu privire la estimarea unui potențial peisaj cultural în aria Rezervației Peisagistice Țipova, în funcție de prezența celor mai reprezentative componente naturale și istorico-culturale (Fig. 1).

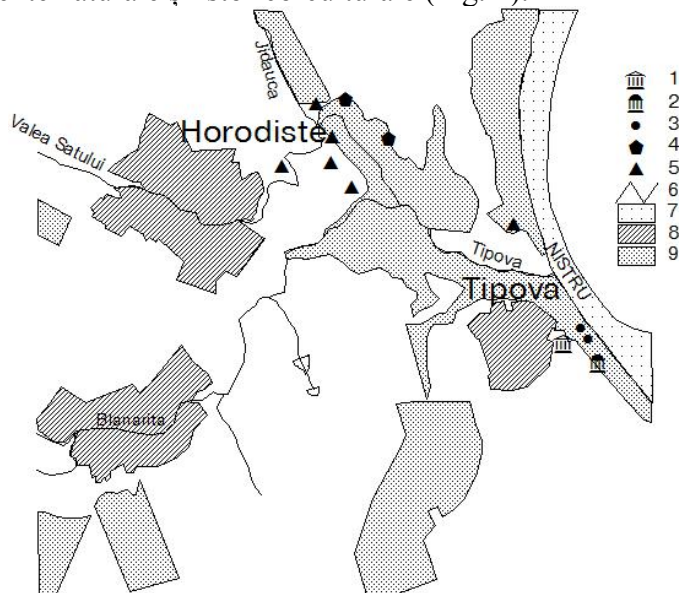

Fig. 1. Rezervația Peisagistică Țipova. 1-Mănăstirea Țipova; 2-Mănăstirea rupestră Țipova; 3-Chilii ale mănăstirii rupestre Țipova; 4-Așezări civile; 5-Așezări fortificate; 6-Râuri; 7-Râul Nistru; 8-Localități; 9-Pădure.

COMPONENTE NATURALE ACTUALE ALE PEISAJULUI DIN ZONA DE STUDIU

Relieful. În Rezervația Peisagistică Țipova, relieful se marchează ca unul dintre cele mai importante elemente în individualizarea acesteia, conferind-ui particularități specifice. Relieful este reprezentat prin podurile teraselor vechi de vârstă pliocenă ale văii fluviului Nistru, cu altitudinea absolută de 220-230 metri [1, 2]. Acestea sunt secționare de valea îngustă și adâncă, în formă de chei, a râului Țipova și văile afluenților acestuia (râulețele Blănărița, Valea Satului, torentul intermitent anonim). Un grad înalt de atractivitate imprimă peisajului geomorfologic formele bizare de relief, sculptate în calcar prin acțiunea modelatoare a agenților exogeni: „Leul”, „Harpele eoliene”, „Capul de Bufniță”, „Broscuța singuratică”, „Sfinxul” ș. a. Frecvent se atestă prezența formelor de relief carstic ca peșteri, grote, doline, precum și a „râurilor de pietre”, conurilor de grohotiș. Peștera cea mai mare se află pe versantul de dreapta al râulețului Blănărița, numită de

către băștinași „Peștera vrăjitoarelor”. Aceste forme de relief conferă împrejurimilor un farmec deosebit și chiar misterios [6].

Sistemul hidric. Rețeaua hidrografică de suprafață este reprezentată de râul Țîpova și afluenții acestuia: râulețele Blănărița, Valea Satului, torentul intermitent anonim. În albiile râulețelor se disting multiple serii de cascade cu altitudinea până la 5-11 metri. Apele subterane creează acumulări freatice, care pe alocuri formează izvoare sau produc înmlăștiniri.

Învelișul vegetal. În cursul superior al torentului intermitent anonim se găsesc asociațiile de pădure Stânca Horodiște-Funduc, constituite predominant din gorun (*Quercus petraea*), în amestec cu arțar și jugastru (*Acer platanoides*, *A. tataricum*, *A. campestre*), cu un bogat subarboret, reprezentat prin păducel (*Crataegus monogyna*), corn (*Cornus mas*) etc. Interfluviul Țîpova-Blănărița este ocupat de pădurea Stânca Horodiște-Cot, în care sunt prezenți gorunul (*Quercus petraea*), cireșul sălbatic (*Cerasus avium*), arțarul (*Acer platanoides*) și alți arbori. În cadrul cheiului râului Țîpova, se înregistrează o dependență evidentă a vegetației de expoziția versanților; versantul cu expoziție nordică este acoperit de un covor aproape compact de vegetație arborescentă, de arbuști și devegetație petrofită. Versantul cu expoziția sudică, cu un grad mare de insolație, este practic complet ocupat de vegetația ierboasă, cu predominarea pe unele sectoare a speciilor de negară și cimbrișor-moldovenesc [1, 2].

COMPONENTE ANTROPICE ALE PEISAJULUI DIN ZONA DE STUDIU

Situl Horodiște-Țîpova. La nord de satul Țîpova se află un defileu adânc cu versanții abrupti. În preajma satului Horodiște defileul se ramifică, formând o rețea de canioane, care la rândul lor, conturează o serie de promontorii. În această microzonă arheologii au atestat o aglomerație de situri, compusă din șase fortificații și două așezări civile (Fig. 2). Dintre aceste fortificații, se evidențiază cea de la Horodiște „La Cot”, situată la marginea de est a localității. Fortificația Horodiște „La Cot” poate fi atribuită comunităților traco-getice. Deopotrivă cu cetatea „La Cot”, accesul prin defileurile din preajma satelor Horodiște și Țîpova era controlată de încă cinci fortificații, situate în imediata apropiere, pe versanții cu expoziție nordică, sudică și estică ale canioanelor [5].

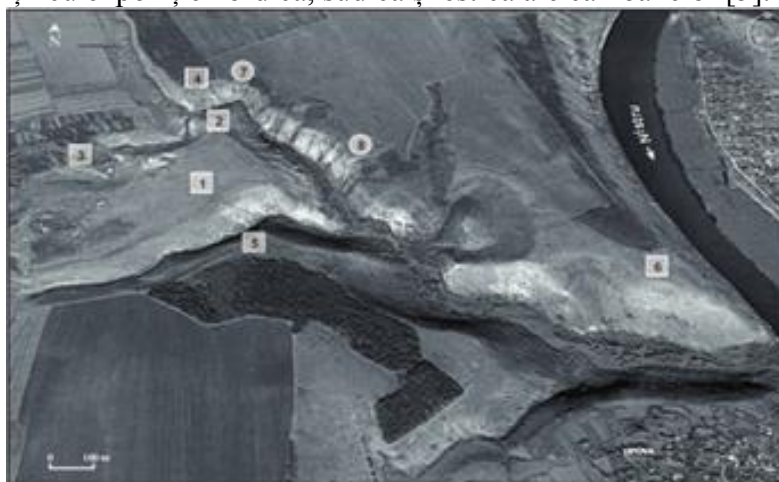

Fig. 2. Microzona Horodiște- (așezări fortificate: 1-Horodiște „La Cot”; 2-Horodiște „La Șanț”; 3-Horodiște II; 4-Buciușca III; 5- III; 6-Buciușca II; așezări civile: 7-Buciușca IV; 8- Buciușca V, (după Niculiță, Zanoci, Băț, 2014)

Ansamblul monastic rupestru Țîpova este un impresionant muzeu în aer liber considerat și unul dintre cele mai mari din Europa, datorită faptului că este constituit în mai multe nivele. Se consideră, că primele chilii au fost săpate în rocile calcaroase în malul stâncos al văii fluviului Nistru încă din secolele X-XII, mai la nord de actuala mănăstire. Ansamblul monastic este compus din trei complexe monastice, săpate în versantul abrupt al văii fluviului Nistru. Primul complex, alcătuit dintr-o bisericuță cu hramul „Sfintei Cruci” și câteva chilii, care se presupune că au luat naștere în secolele XI-XII. Al doilea complex este mai mare, având biserica „Sfântul Nicolae” săpată în stâncă în secolele XIV-XV, iar al treilea complex, cu hramul „Adormirea Maicii

Domnului, cel mai nou și mai numeros în încăperi, datează din secolele XVI-XVIII. Clopotnița, chiliile, trapeza, cămărilor și alte încăperi gospodărești au fost construite în secolul al XIX-lea. Cele peste 20 de încăperi sunt unite între ele prin scări și galerii interioare, de trecere și legătură. Impresionează mai ales biserica Adormirii Maicii Domnului, care este destul de spațioasă, fiind de tip bazilical cu pereții tencuiți și o boltă semisferică ce imită cupola.

Mănăstirea Țîpova a întreținut o importantă activitate cărturărească chiar de la începuturile funcționării sale. Aici s-au păstrat mult timp două fragmente de manuscrise: NOMOCANON și OCTOIH, ambele datând din secolul al XIII-lea. În 1939 mănăstirea dispunea de o bibliotecă bogată. Pe lângă cărțile de ritual biblioteca dispunea de un număr impunător de cărți bisericești, diverse cărți cu caracter etic, reviste etc.

În anul 1975 mănăstirea Țîpova a fost luată sub ocrotirea statului, fiind supusă lucrărilor de restaurare, pentru a se crea aici un impresionant muzeu sub cerul liber. Sălile spațioase, din stâncă, fiind transformate în expoziții de obiecte de antichitate găsite în împrejurimile satelor Țîpova, Horodiște, Lalova, Saharna. Braniștea e unică prin diversitatea bogăției arheologice: sate și orașele străvechi, cetăți, biserici, schituri și cimitire sunt săpate în versantul abrupt. Această perlă a patrimoniului național este inclusă în cele mai prestigioase cataloage și prospecte turistice din Europa. Însă, în ultima perioadă mănăstirea Țîpova a intrat în transformări majore, care afectează grav identitatea rupestră. Vechile „grote“ săpate de creștini în calcar sunt acum transformate în adevărate camere, realizate cu ciment, beton și metal. Construcțiile actuale au modificat aspectul de altă dată al mănăstirii în detrimentul identității și specificului ei (Fig. 3).

Fig. 3. Mănăstirea rupestru Țîpova, A – până la restaurare; B – construcții actuale

În prezent continuă lucrările de restaurare a mănăstirii rupestre, însă decurg într-un ritm foarte lent din cauza lipsei finanțelor. Pentru a transforma Mănăstirea Țîpova într-un obiectiv de vizită națională și internațională este nevoie de a rezolva cel puțin următoarele probleme:

- Asigurarea unor servicii informaționale de calitate referitor la obiectivul turistic;
- Reconstruirea drumului ce duce spre mănăstire (sectorul Minceni -);
- Reconstituirea Mănăstirii rupestre pentru a-și recăpăta aspectul ei inițial;
- Crearea condițiilor optime, privind cazarea, alimentarea oaspeților și a vizitatorilor;
- Necesitatea unor investiții financiare estimabile pentru lucrările de restaurare a mănăstirii și amenajărilor turistice [4].

CONCLUZII

➤ Specificul elementelor cadrului natural și a celui istorico-cultural din aria Rezervației Peisagistică Țîpova constituie indicatori veridici pentru estimarea unui potențial peisaj cultural.

➤ Elementele patrimoniului natural și cultural sunt amplasate neuniform, dar suprapunându-le pe o bază cartografică comună permit diferențierea unor structuri culturale spațiale.

➤ Potențialul peisaj cultural din Rezervația Peisagistică Țîpova poate servi ca model în identificarea altor unități de acest tip care vor oferi posibilitatea de aplicare a principiului dezvoltării durabile atât asupra teritoriului cât și asupra patrimoniului, pentru a aduce beneficii culturale și progres socio-economic.

BIBLIOGRAFIE

1. Boboc N., Castraveț T., Cozma V., Muntean V., Tănase A., Tofan E. – Rezervația peisagistică Țîpova // *Mediul Ambient*. Nr. 6 (36), 2007, pag. 47-48.
2. Boboc N., Bejan Iu., Castraveț T., Lazu Ș., Miron A., Muntean V., Postolahe Gh., Teleuță A., Talmaci L., Titica Gh. – Rezervația peisagistică Țîpova. P.P. *Mediul Ambient*. Chișinău, 2011, 18 pag.
3. Legea nr. 1530-XII din 22 iunie 1993 privind ocrotirea monumentelor, republicată în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2010, nr. 15-17, art. 23)
4. Mironov I., Volontir Nina. *Studying Cultural Landscapes in the Republic of Moldova. Field Trips with Geography University Students*. În: *Territorial identity and values in geographical education*. Presa Universitară Clujeană, 2016, pag. 119-157.
5. Niculiță I., Zancoci A., Băț M.; Cercetări geospațiale și arheologice în microzona Horodiște-, Tirageti, s.n., VIII [XXIII], nr.1, 2014, pag. 235-252.
6. Volontir Nina. *Considerații generale asupra peisajului geomorfologic din Rezervația Peisagistică Țîpova*. În: *Creșterea impactului cercetării și dezvoltarea capacității de inovare*. Volumul I, CEP USM, Chișinău, 2011, pag. 316-319.
7. Веденин Ю.А., Кулешова М.Е. Культурный ландшафт как категория наследия// *Культурный ландшафт как объект наследия / Под ред. Ю.А.Веденина, М.Е. Кулешовой*. М.: Институт Наследия;СПб.: Д. Буланин, 2004. С. 13–36.
8. Веденин Ю.А., Шульгин П.М. Основные положения Современной концепции управления культурным наследием//*Гуманитарные проблемы современной цивилизации: СПб.: 2006. с.141-147*].